

[Shrnutí tématu o přechodu člověka od instinktů k řádu]

88-270

Člověk nemá dost instinktů a tak silné a vypracované instinkty, aby se ve svém konání a chování mohl na ně zcela spolehnout. Instinkty nechávají zkrátka již od pradávna člověka na rozpacích a na holičkách, takže i po této stránce se člověk jeví jako „nedostatkové“ zvíře. Proto však člověk nemůže existovat bez nějakého řádu, který si musí uvědomovat (nějak, nemusí to být příliš náročné uvědomování), který musí přijmout a kterým se pak musí řídit. Může jej modifikovat, porušovat, nahrazovat v detailech jinými prvky atd., ale nemůže se bez nějakého takového řádu obejít. Protože instinkty měly nejrůznější funkce, musí jeho nový řád splňovat také nikoliv jedno, ale celou řadu funkcí. Jedna z funkcí řádů, jež musí pro různé sféry a úrovně svého života člověk přijmout, je řád mravní. Nejprve to je přijetí toho, co platí za obyčej, zvyklost a mrav. Tím se zapojuje každá nová, mladá lidská bytost do lidského společenství, bez něhož by jeho samostatná existence nebyla možná. Ale pak to jde dál, člověk dospívá ke schopnosti reflektovat své vlastní jednání a v reflexi být schopen nahlédnout napětí a rozpory mezi tím, co by měl dělat a co skutečně dělá, vědomí lidské už přestává jen doprovázet lidskou aktivitu a nabývá jisté relativní, ale stále významnější samostatnosti, což se projevuje zejména ve schopnosti kritického přístupu člověka k sobě samému a ke všemu, čím je jako subjekt také nesen a s čím je ve svém individuálním a společenském životě spjat. Jeho vědomí je schopno si udržet odstup nejen ode všeho, co sám dělá a co je, ale i od toho, co má svou oporu v „mravech“, zvyklostech a obyčejích společnosti, v níž je situován – a přimknout se k tomu, co se mu jasněji nebo méně jasně jeví jako „to pravé“, to, co „má být“ atd. – tedy vědomí jako s-vědomí.

20. II. 88